

Albastrul - istoria unei culori dincolo de dimensiuni

Potrivit oamenilor de știință și istoricilor de artă, primii oameni puteau percepe doar nuanțele alb și negru precum și nuanțe de roșu, iar mai târziu de galben și verde. Aceștia nu aveau deci conceptul culorii albastre și nici cuvintele pentru a o descrie sau denumi — în „Odissea” lui Homer, oceanul este descris drept o „mare roșie ca vinul”.

Începuturile culorii albastre sunt strâns legate de egiptenii antici, primii care au reușit să creeze un pigment albastru permanent pe bază de silicat de cupru, ce a fost folosit ulterior în artele decorative. Albastrul a evoluat apoi timp de 6000 de ani - anumite tipuri de pigmenți au fost folosite de marii pictori în realizarea capodoperelor lumii, iar în 2009 a fost descoperită accidental noua nuanță de „Albastru YInMn”, a cărei denumire vine de la elementele din compoziția sa, respectiv ytriu, indiu și mangan. Albastrul este totodată și culoarea favorită a Europei, dobândind de-a lungul timpului o încărcătură simbolică pozitivă: hainele Madonelor din picturile Evului Mediu sau drapelul Uniunii Europene. Culoarea albastră a devenit deci parte a moștenirii, a evoluției societății și a culturii umane.

Această culoare nu și-a făcut apariția în grottele preistorice odată cu primele tehnici picturale și nu a fost populară nici în Antichitate, când erau puse în valoare mai ales albul, roșul și negrul. Albastrul era considerat de romani a fi culoarea barbarilor, devenind astfel indezirabil — potrivit istoricului Michel Pastoureau, filosoful Pliniu cel Bătrân recomanda tuturor să se ferească de această culoare care, în cazul celor cu ochi albaștri, era un semn al dizgrației fizice. De cealaltă parte a baricadei s-au aflat egiptenii, care credeau că albastrul aduce noroc în lumea de dincolo, precum și popoarele germanice care uneori își vopseau chipurile în diferite nuanțe ale acestei culori atunci când plecau la război.

Culoarea albastră a fost deci slab reprezentată din punct de vedere social și cultural, tocmai de aceea și originile cuvântului englez „blue” și ale corespondentului său românesc „bleu” nu sunt foarte clare, filologii oscilând între germanicul „blau” și arabul „azraq”. În limba română, cuvântul „albastru” își are rădăcina în latinescul „albaster”, care înseamnă de fapt „alb”.

Astfel prima variantă istorică a acestei culori a fost „Albastrul egiptean”, care a apărut în perioada 3 000 — 2 500 î.e.n. în Egiptul Antic și Mesopotamia. Evoluția albastrului în acest spațiu geografic se leagă de descoperirea și valorificarea pietrei semiprețioase numite lazurit sau lapislazuli — obținută din mine aflate pe teritoriul afgan, care ajungea în Egipt pe diferite rute comerciale. Popularitatea acestui mineral a devenit atât de mare încât era folosit în mod curent la realizarea de bijuterii și amulete, ajungând să decoreze chiar și masca mortuară a lui Tutankhamon. Atunci când importarea pietrei a devenit prea costisitoare, egiptenii au produs primul pigment albastru artificial după o rețetă care combina dioxid de siliciu cu var și cupru la temperaturi de 900 grade Celsius. Rezultatul era o sticlă albastră opacă ce trebuia apoi zdrobită și combinată cu agenți de îngroșare precum albușul de ou. Pigmentul astfel obținut putea fi folosit pe piatră, lemn, papirus, pânză și ipsos. Albastrul era pentru egipteni o culoare benefică despre care se credea că are puterea de a-i proteja pe cei decedați de spiritele rele. Un mileniu mai târziu, pigmentul a fost preluat de către greci și aplicat mai ales în sculptură și pictură, apoi de către romani — care continuau să fie rezervați în privința „noii” culori ce era deseori folosită pentru colorarea hainelor clasei muncitoare. În 2006 oamenii de știință au descoperit că albastrul egiptean strălucește la contactul cu lumina fluorescentă, ceea ce i-a ajutat pe istorici să identifice pigmentul chiar și atunci când nu este vizibil ochiului uman în condiții normale.

A doua variantă, „Albastrul ultramarin” - cunoscut la început drept nuanța lapislazuli - a apărut pentru prima dată în secolul al VI-lea când a fost folosit la realizarea tablourilor budiste din Bamiyan, Afganistan. Acesta era de fapt un pigment obținut din aceeași piatră semiprețioasă lapislazuli sau lazurit. Numele i-a fost dat de către europenii care procurau pigmentul de la comercianții italieni ai secolelor XIV-XV și provine de la denumirea sa latină „ultramarinus”, care înseamnă „dincolo de mare”. Noul albastru avea mare căutare printre artiștii medievali europeni însă utilizarea lui depindea de situația financiară a fiecăruia, deoarece era la fel de valoros ca aurul. Albastrul ultramarin era deci rezervat în pictură vestimentației diferitelor figuri religioase sau sociale importante. Legenda spune că pictorul Johannes Vermeer, autorul capodoperei „Fată cu cerceș de perle” din 1665, iubea atât de mult această nuanță încât aproape că și-a ruinat familia în încercarea de a cumpăra cât mai mult pigment. O altă legendă care circulă printre istoricii de artă

spune că Michelangelo Buonarroti și-a lăsat neterminată pictura „Înmormântarea” deoarece nu își mai permitea să cumpere albastru ultramarin. Pigmentul a rămas extrem de scump până în 1826, atunci când chimistul francez Jean-Baptiste Guimet a inventat varianta sintetică a culorii, numită „Ultramarin francez”.

Arta religioasă a dat naștere la rândul său unor variante de pigmenți precum „Albastrul de Saint-Denis” în 1140, folosit pentru renovarea Catedralei de la Saint-Denis din Nordul Parisului. Aici starețul Suger a folosit cobaltul pentru colorarea vitraliilor, care în momentul când erau expuse razelor soarelui creau un albastru spectaculos, reprezentativ pentru secolul al XII-lea — perioadă în care această culoare a fost asociată cu divinitatea. Trebuie amintit în această ordine de idei și „Albastrul de Voroneț” folosit în 1496 la realizarea frescelor de pe pereții exteriori ai Mănăstirii Voroneț din Moldova, ctitorită de Ștefan cel Mare. Lăcasul de cult este considerat astăzi unic în lume și a fost inclus în patrimoniul mondial UNESCO.

Secolele al VIII-lea și al IX-lea au fost dominate de „Albastrul cobalt”, folosit cu predilecție pentru decorarea obiectelor ceramice și bijuteriilor, mai ales în China unde era utilizat în mod distinctiv pe porțelan. În 1802, chimistul francez Louis Jacques Thenard a reușit să creeze o variantă mai pură a albastrului cobalt, care a fost folosită în pictură de figuri celebre precum Renoir sau Van Gogh. Acesta din urmă îi scria la un moment dat fratelui său: „Albastrul cobalt este o culoare divină și nimic altceva nu poate crea o atmosferă atât de frumoasă”. Uneori această nuanță este numită și „Albastru Parrish” datorită pictorului Maxfield Parrish care a folosit-o în mod distinctiv pentru reprezentările cerului în picturile sale. Și în secolul al XX-lea albastrul a continuat să influențeze arta. Pictorul francez Henri Matisse nota în jurnal următoarele cuvinte: „Anumite nuanțe de albastru îți pot străpunge sufletul”. În 1805 a urmat „Albastrul cerulean”, variantă perfecționată de către Andreas Hopfner în Germania, fiind însă disponibilă comercial abia începând cu 1860 sub formă de pigment artistic. În 1999, albastrul cerulean a fost declarat de către Pantone drept „culoarea mileniului” și „nuanța viitorului”.

Însă folosirea diferitelor variante de albastru nu s-a limitat la pictură. Deși în aplicațiile artistice această culoare era costisitoare, vopsirea textilelor era o utilizare mult mai accesibilă financiar. Apariția colorantului albastru numit „indigo” a marcat comerțul cu textile pe plan european. Pigmentul de albastru indigo a fost înlocuit cu varianta sa sintetică în 1880 și continuă să fie folosit în prezent pentru colorarea blugilor. A urmat apariția culorii „Navy Blue” sau „Albastru marin/Bleumarin”, care și-a început istoria oficială după ce a fost adoptată drept culoare oficială a uniformelor Marinei Regale Britanice în 1748. La finalul secolului al XVIII-lea, albastrul marin a devenit culoarea revoluției americane deoarece soldații care au luptat sub conducerea lui George Washington în Războiul de Independență purtau uniforme bleumarin. Această nuanță nu a lipsit nici din arsenalul armatelor franceze, menținându-se de-a lungul timpului ca o constantă internațională în materie de uniforme militare. „Albastrul de Berlin” - cunoscut și sub numele de „Albastru de Prusia” - a fost obținut în aceeași perioadă în mod accidental de către germanul Johann Jacob Diesbach. Pe când lucra la realizarea unei noi nuanțe de roșu, pigmentul a intrat în contact cu câteva urme de sânge animal și s-a creat o reacție chimică al cărei rezultat a fost un albastru vibrant. Albastrul a continuat să marcheze istoria artei: pictorul francez minimalist Yves Klein și-a creat propria variantă de ultramarin mat, aceasta fiind înregistrată drept „Albastru Klein” și devenind semnătura artistului între anii 1947-1957. Potrivit lui Klein, albastrul poate conduce privitorul în afara pânzei, „dincolo de dimensiuni”. Ultima descoperire în materie de albastru a fost realizată în 2009, cea mai recentă nuanță - numită „Albastru YInMn” datorită conținutului de ytriu, indiu și mangan — fiind creată în mod accidental de către profesorul Mas Subramanian și unul dintre studenții săi de la Universitatea de Stat din Oregon.

Potrivit cărții „Albastru. Istoria unei culori” scrisă de istoricul francez Michel Pastoureau (Cartier-2006), această culoare era deja preferata europenilor la finalul secolului al XVIII-lea. Scriitorul afirmă că din Franța până în Noua Zeelandă, indiferent de deosebiri de mediu social sau profesional, civilizația occidentală adora deja culoarea albastră. Dacă în secolul al XX-lea albastrul înlocuise deja negrul în materie de costume bărbătești, revoluția vestimentară realizată de culoarea albastră a început în 1873, moment când Levi Strauss emigrant german în San Francisco — a început să comercializeze un model de pantaloni confortabili din material rigid, care erau vopsiți cu pigment indigo. Deși blugii (bluejeans) erau inițial destinați muncitorilor, revista „Vogue” i-a făcut rapid celebri deschizând calea către apariția acestor pantaloni în filmul „Rebel fără cauză” din 1955, unde James Dean stabilea un nou standard în moda masculină prin vestimentația sa care consta în blugi de culoare albastră, tricou alb și geacă din piele. După cel de-al Doilea Război

Mondial, albastrul a fost preluat de aproape toate organizațiile internaționale printre care și Uniunea Europeană, ONU sau NATO, iar în 2020 albastrul clasic a fost declarat culoarea anului de către Institutul Pantone.

Albastrul, „culoarea rece” care în modelul RGB este una dintre cele 3 culori primare, devine vizibilă dacă lumina are o lungime de undă dominantă de 450-495 nanometri. Dacă Isaac Newton a inclus culoarea albastră printre cele 7 culori în prima lui descriere a spectrului vizibil, modelul RGB a fost folosit încă din 1725 de către Jacob Christoph Le Blon pentru imprimarea culorilor.

Încheiem povestea culorii albastre cu nu mai puțin celebrele cuvinte ale artistului Pop Art american, Andy Warhol, care a declarat public la un moment dat: „Vreau să mor îmbrăcat în blugii mei albaştri”.